

Adrian Rezeanu

URBANONIMELE ÎN STRUCTURA *DICȚIONARULUI TOPONIMIC
AL ROMÂNIEI. MUNTENIA*

1. Dicționarele de nume de locuri apărute în ultimul timp au evidențiat, prin abordări distincte, atât formule de marcaj local și general, cât și, mai ales, utilitatea preferențială a acelor lucrări, cu finalitate descriptivă și normativă, care privesc realități toponimice situate în spații ample teritoriale.

În acest mod, toponimia poate fi complinită și conexată la studii demografice, istorico-geografice, lingvistice, culturale, cu depășirea convențională atât a unor granițe statale stabilite ad-hoc, cât și a unor particularități de grai, marcate diacronic în contextul diferitelor unități administrativ-teritoriale.

Tipul de lucrare exhaustivă de nume de locuri, extinsă la nivelul unor provincii istorice românești, Oltenia și Muntenia, de exemplu, a ridicat o serie de probleme structurale și procedurale de rezolvarea cărora a depins stabilirea caracteristicilor generale ale acestor lucrări, în care, de-a lungul mai multor zeci de ani, a fost implicat colectivul de Onomastică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București.

Printre acestea, stabilirea profilului formal și semantic al *marcajelor denominative urbane și al locului pe care aceste toponime urmau să-l ocupe în economia generală a acestui tip de lucrare lexicografică* a intrat în atenția autorilor *Dicționarului toponimic al României. Muntenia*.

1.1. Abordarea acestei probleme în lucrarea *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* a reprezentat un punct de plecare¹, care, ulterior, a fost detaliat și adaptat la o lucrare de mai mare întindere și diversitate, cum este *Dicționarul toponimic al României. Muntenia* (DTRM).

2. Orașul, ca unitate administrativ-teritorială aflată într-o dinamică permanentă, oferă realități locale distincte care situează cvasitotalitatea formulelor marcatoare din interiorul acestui spațiu pe un plan formal și motivațional separat de ansamblul denominativ rural.

„Cultura urbană”² a determinat pe un traiect diacronic o selectare de modele culturale în urma cărora marcajele denominative s-au situat într-un sistem cu inter-

¹ Vezi Gh. Bolocan, *Nume de locuri din orașe și locul lor în Dicționarul toponimic al României*, în LR XXV, 1976, nr. 5, p. 515–518; idem, *Prefață la Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, vol. I, Craiova, 1993, p. 61–62.

² Vezi Oliver Velescu, *Orașul – Spații culturale*, în „Historia Urbana”, tomul V, 1997/2, p. 193–201.

condiționări permanente. Într-un spațiu urban consolidat, formulele denominative au căpătat valențe normative recunoscute de marea masă a locuitorilor, dar și respinse de o altă parte a lor.

2.1. Orașul a preluat, prin tradiție, o mare parte din patrimoniul spiritual anterior, „eludând însă spiritul și caracterul structurilor dinainte existente”³. Astfel, marcajele denominative aparținând unor structuri preexistente, rurale, de exemplu, devenite simboluri locale, au fost grupate teritorial în enclave cu tendința de restrângere spațială până la stadiul de relicvă toponimică⁴, prin dispariția denotatelor. Aceste relicve toponimice, preluate parțial de ansamblul denominativ urban, au fost supuse aproape permanent unui proces de stratificare pe verticală, potrivit cu diferitele etape din dinamica urbană.

2.1.1. Integrarea unităților administrative rurale, care au orbitat în jurul unui „pivotal” urban consolidat, a fost dublată, de cele mai multe ori, de restrângerea sferei semantice a oiconimului, care a ajuns, prin faze succesive, un toponim minor, asimilat sferei urbane prin natura denotatului desemnat ulterior.

Broșteni (sat încorporat în spațiul urban bucureștean) (1696 MȚR 129/18, 1700 RV 25/5) → **Broșteni** (*mahala*) (1696 MȚR MȚR 129/18, 1798 CAT) → **Broșteni** (*uliță, stradă*) (1844–1846 B I, 1852 B II, 1871 P I, 1898 MDG, 1934 GHID și azi) → **Broșteni** (*biserică*) (1852 B II și azi ca nume laic) → **Broșteni** (*plasă urbană*) (1897 CAT).

În acest caz, lăcașul de cult, desemnat prin marcaj laic, a devenit singurul reper urban de tip relicvă toponimică, inclus într-o extensiune derivațională amplă, dispusă pe orizontală, cu ipostaze perimate. **Broșteni** (*biserică*) este un marcaj considerat urbanonim istoric, cu trimitere către grupa relicvelor toponimice.

2.1.1.1. Există și situații când oiconimul rural, cu existență efemeră în spațiul urban consolidat, a dispărut pe un traiect extensional derivațional odată cu orice denotat care, din punct de vedere formal și semantic, ar fi putut sugera o apropiere.

Slobozia (sat din perimetrul bucureștean) (1672 MȚR 472/2) → **Slobozia** (*mahala*) (1764 MȚR 470/15, 1828 MȚR 470/61; **Mahalaua Slobozia Domnească** (1719 MȚR 222/2) → **Biserica Sloboziei** (1844–1846 B I).

2.2. Târgul comercial, ca formă de existență a unității administrativ-teritoriale urbane structurale tradițional, dar plasate pe un traiect dinamic, a oferit situații dintre cele mai diferite și convingătoare cu privire la statutul marcajelor denominative. Pe baza unei analize confruntative dintre structurile caracteristice ale târgului comercial medieval din interiorul și exteriorul lanțului carpatic, formulele marcatoare cu viabilitate pronunțată corespund unui stadiu urban de dezvoltare a așezărilor. În

³ Daniela Chișu, *Caracteristicile culturii reflectate în viața orașului*, în „Historia Urbană”, tomul V, 1997/2, p. 204–5.

⁴ Vezi Adrian Rezeanu și Filofteia Modoran, *Enclave toponimice rurale în urbanonimie*, în LR, XLVII, 1998, nr. 1–2, p. 61–77.

Transilvania, meșteșugarii și comercianții s-au organizat de timpuriu, formând nuclee locale, marcate denominativ riguros unitar, dar și cu extensiuni în afara granițelor urbane⁵.

În spațiul urban extracarpatic, mult mai penetrabil și receptiv la influențele balcanice⁶, apar germeii „orașului deschis”, unde întreaga evoluție spirituală urbană și-a lăsat amprenta și asupra unui sistem denominativ coerent, marcat cu repere locale plasate concurențial pe traiectul acela cu statut dominant⁷.

În acest sens, pentru cercetătorii interesați de stabilirea profilului toponimic urban, târgul comercial, ca unitate administrativ-teritorială plasată în spațiul extracarpatic, a oferit exemple de formule marcatoare ale reperelor locale care trimit către zona individualizată cert a urbanimelor.

Din multitudinea de grupaje toponimice cu statut urban abordate și introduse în DTRM la nivel de articol-titlu, am selectat câteva și le vom detalia în continuare.

2.2.1. Trasee viconimice, individualizate la nivel urban prin amploare teritorială, destinație, derivații și priorități ale reperelor dominante în procesul denominativ. Din acest ultim punct de vedere, distingem grupul mare al viconimelor individualizate fals prin preeminența numelor de meserii în actul desemnator. În realitate, un traseu viconimic ca **Lipscani**, omniprezent în majoritatea târgurilor comerciale muntenești, în anumite perioade determinate istoric, a beneficiat de o aglomerație de sedii de desfacere a mărfurilor de **Lipsca**, spre deosebire de alte traiecte unde negustorii lipscani erau comasați neomogen⁸. Pe acele traiecte, în lipsa unor sedii comerciale specializate comasate, negustorii lipscani nu s-au putut impune la nivelul formulelor marcatoare locale.

O altă dovadă a preeminenței reperului local dominant în marcajul viconimic o reprezintă segmentarea denominativă a traseului bucureștean **Lipscani**, în care doar o secvență a traiectului actual a fost marcat astfel, după numărul relativ mare al prăvăliilor, unde se practica negoțul lipscănesc (1754 MȚR 205/23)⁹.

Lipscani, ca și **Gabroveni** sau **Udricani**, reprezintă tipul de urbanonim clar individualizat după principii de desemnare denominativ-urbană, în care a intervenit la nivel concurențial o selectare a reperelor locale după criteriul dominației motivaționale în peisajul local. Acest tip de urbanonim, justificat motivațional, a intrat în structura generală a DTRM.

⁵ Vezi Paul Niedermeyer, *Importanța sporită a târgurilor*, în vol. *Habitatul medieval în Transilvania*, București, 2012, p. 230–236.

⁶ Dana Harhoiu, *București, un oraș între Occident și Orient*, București, 1997, p. 17 și urm.

⁷ Vezi Gheorghe Zagoriț, *Târguri și orașe între Buzău. Târgoviște și București*, Ploiești, f.a.; Nicolae Simache, *Contribuții la istoria orașelor Ploiești și Târgșor (1632–1857)*, Ploiești, 1971; T.O. Gheorghiu, *Metodă de abordare și modele ale genezei unor orașe medievale românești extracarpatic*, în „Arhitectura”, 1998, 1, p. 38 și urm.

⁸ Vezi *Catastihul patentarilor de negustori și meseriași, împărțiți pe corporații din 1832*, în colecția *Catagrafii* de la DGAN, București.

⁹ Florian Georgescu, *Marele plan al orașului București ridicat de maiorul Borroczyński între 1844–1846*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, București, vol. I, 1964, p. 39–81.

2.2.2. Marcajele traseelor de circulație magistrale au fost clasificate și selectate drept urbane după informația viconimică oferită distinct în spațiile centrale și de periferie ale traiectelor de tranzit analizate.

Tipul de formulă denominativă *Șoseaua Giurgiului*, *Șoseaua Olteniței* plasează traiectul viconimic la periferia urbană sau de la un punct stabilit prin tradiție ca fiind granița urbană către un reper de destinație din exteriorul îndepărtat. Deși figurează în trama stradală actuală, pe tot traiectul magistral urban marcajul amintit este menținut și în DTRM, în condițiile în care acesta reprezintă o ipostază dintr-o extensiune toponimică derivațională.

În rest, statutul de urbanonim este aplicat doar unor secvențe urbane dintr-un traiect magistral, desemnate, de regulă, după reperul dominant *intra muros*.

Calea Șerban Vodă (1750 MTR 446/1, 1885–1890 S, 1892–1893 D, 1934 GHID) (până la reperul urban *Cimitirul Șerban Vodă*) (*Șerban Vodă* este un toponim aparent) după care secvența *Șoseaua Giurgiului* (1934 GHID) figura în perioada arhaică drept formulă marcatoare a unei căi de circulație periurbane.

2.2.2.1. În stabilirea statutului urban al unei formule viconimice, caracteristică pentru un traseu magistral, a apărut, ca urmare a unei „mode”, o situație arbitrară, în care secvența stabilită teritorial ca fiind urbană este marcată printr-un reper exterior, introdus pe baza unor criterii nontoponimice.

Calea Griviței (1910 PG, 1934 GHID și azi) (cu extensiuni derivaționale nonsemnificative) ← *Calea Târgoviștei* (pe tot traiectul magistral) (1852 B II, 1871 P I, 1895–1899 IGA) (cu extensiuni derivaționale nonsemnificative pentru spațiul *intra muros*) ← *Ulița Târgoviștei* (1791 EP, 1839 PRIM B 2) (până la granița urbană stabilită tradițional) ↔ *Bariera Târgoviștei* (1852 B II) ← *Drumul Târgoviștei cel Vechiu* (pe tot traiectul magistral) (1681 G 368).

Calea Plevnei (pe tot traiectul magistral, iar marcajul stabilit arbitrar nu este reper de destinație) (1894–1906 PL și azi) ← *Podul de Pământ (Ulița de Pământ)* (fără repere semnificative) (1830 PRIM B 1/1830, 2/1839) ← *Ulița Belvedere* (1798 CAT) (cu reperul dominat *intra muros Palatul Belvedere*) (*Belvedere* utilizat drept toponim aparent) (1821 G 117).

Calea Victoriei ← *Podul Mogoșoaiei* (1692 G 370, 1852 B II, 1871 P I) (*Mogoșoaia*, reper de destinație din exteriorul îndepărtat) ← *Podul ce vine dinspre Sărindar* (1714 G 370) (reper dominant de pe traiectul urban) ← *Podul Brașovului* (1710 G 370) (*Brașov*, reper de destinație din exteriorul foarte îndepărtat).

Ca urbanonime, *Calea Griviței*, *Calea Plevnei*, *Calea Victoriei* constituie abateri de la normele de desemnare urbană, admise totuși în DTRM pe baza unui arbitrar toponimic.

2.2.3. Reperul de destinație din *intra muros* reprezintă o bază de determinare în structura unui viconim, chiar dacă termenul generic este marcat de conotații exterioare urbanului.

Drumul Târgului (Buzău, 1635 EB 37/4 – DIR XVII, IV 535–7); *Drumul Filaretului* (**Filaret** utilizat drept toponim aparent) (București, 1834 PRIM B 245/1834, f. 14); *Strada Vaporul lui Assan* (1871 P I) ← **Vaporul lui Assan** sau **Moara cu Vaporii a lui Assan** (1852 B II).

2.2.3.1. În privința alternanței reperelor în procesul de determinare denominativă urbană, orașul oferă situații paradoxale, cauzate de lipsa de profesionalism a administrațiilor locale. Secvența *Șoseaua Progresului* (**Progres** utilizat drept toponim aparent) (București), inclusă în traiectul urban al unei căi magistrale, anticipează motivațional un reper de traseu exterior orașului (**Gara CFR Progresul**), între care intervin secvențele denominative *Șoseaua Viilor* (← reperul urban dominant local **Viile Filaret**) și *Șoseaua Giurgiului* (secvență cu reper din exteriorul îndepărtat și care precede aberant reperul de posibilă destinație dintr-un exterior mult mai apropiat, *Șoseaua Progresului*. Secvența *Șoseaua Giurgiului* de factură nonurbană a fost dublată o lungă perioadă de timp de formula marcatoare *Drumul Peștelui* (1871 P I), care, prin posibile prelucrări stilistice, poate fi considerată drept urbanonim valabil.

2.2.4. Reperul dominant de pe un traiect viconimic, considerat drept o relicvă toponimică rurală aparținătoare topografic unui spațiu arhaic, își poate perpetua prezența, ca ipostază derivațională, uneori goliță de conținut, și în perioadele moderne.

Situațiile numeroase întâlnite în spațiul urban al Munteniei și raportate la diferitele faze ale devenirii unităților urbane au determinat o nouă interpretare atât a procesului general al dinamicii toponimice, cât și a statutului fiecărei ipostaze dintr-un lanț derivațional. Toate acestea au stat la baza refacerii traiectului extensional, utilizându-se materialele documentare din arhivele publice sau private.

Fântâna Boului (reper arhaic București, 1724 COTR 19/1) → **Fântâna Boului** (uliță, 1791 EP, 1830 PRIM B 1/1830, 1842 RB) → **Fântâna Boului** (mahala, 1798 CAT, 1832 CAT, 1844–1846 B I) → **Fântâna Boului** (biserică, 1791 EP și azi).

Puțul cu Apă Rece (reper arhaic București, 1844–1846 B I) → **Puțul cu Apă Rece** (stradă, 1911 PL, 1934 GHID, 1969 GHID) → **Puțul cu Apă Rece** (grădină, 1871 P I) → **Puțul cu Apă Rece** (pod, 1934 GHID).

Ca viconim, **Fântâna Boului** a devenit o marcă perimată atât prin dispariția reperului dominant local, cât și prin reindividualizarea traseului stradal potrivit cu alte repere dominante (*Ulița Cișmeaua Roșie*, 1852 B II) ← *Teatrul Cișmeaua Roșie* ← **Cișmeaua Roșie**).

Marcajul viconimic **Puțul cu Apă Rece** s-a menținut până în epoca modernă, deși reperul dominant ca denotat primar a dispărut.

Cele două situații, aparent contradictorii, dovedesc, pe de o parte, complexitatea peisajului urbanonimic actual, iar, pe de altă parte, preocuparea majoră pentru un dicționar toponimic general de a stabili locul tradiției și al modernității respectându-se prioritar motivația toponimică.

Fântâna Boului a rămas doar marcaj laic al lăcașului de cult situat pe traiectul stradal individualizat astfel într-o perioadă arhaică și este interpretat drept relicvă toponimică rurală, cu menținerea în articolul-titlu din dicționar a întregii extensiuni derivaționale.

Formula viconimică **Puțul cu Apă Rece** menținută până în epoca modernă, când a dispărut chiar și strada din peisajul topografic, a preluat numele singurului reper dominant cu o prezență de largă notorietate pe parcursul unei lungi perioade de timp. Statutul de urbanonim al acestui tip de formulă marcatoare s-a stabilit pe baza analizei procesului *evanescent* dintr-o extensiune derivațională, când se diminuează semantica inițială până la golire de conținut, iar menținerea marcajului a fost fundamentată pe criterii extratoponimice.

2.2.4.1. O situație specială o reprezintă termenul geografic care, aflat în structura unui toponim situat în spațiul urban, creează un halou semantic în jurul categoriei urbanonimului, evidențiindu-se, pe bună dreptate, incompatibilități între termeni. În acest caz există câteva aspecte distincte.

2.2.4.1.1. Termenul geografic din structura unor marcaje denominative urbane, care își diminuează sensul inițial până la opacizare. Subliniem aici existența unei extensiuni toponimice derivaționale, în care cel puțin una dintre ipostaze a păstrat sensul primar al termenului geografic¹⁰. Pe traiectul extensional situațiile se modifică. Formula marcatoare primară glisează integral de la un denotat la altul pierzând gradat *semele* distinctive. Într-o altă situație, marcajul inițial este parțial preluat și asociat cu un alt termen geografic, de regulă incompatibil semantic.

În toate cazurile, asistăm la o golire de semnificație lexico-semantică și, ca orice marcă de acest tip, formula în discuție a fost introdusă în DTRM drept urbanonim.

Zăvoiul cu Anini (*han*) (Azuga, 1885, DC 1430) (ca ipostază dintr-un lung șir derivațional, goliță de conținut).

Slemnea Peleşului (Sinaia, 1884, DC 1430) (ca ipostază în care termenul geografic *slemnea*, folosit ca termen generic, este asociat cu un nume propriu multifuncțional și distribuit aleatoriu în alte ipostaze din traiectul extensional).

Apa Peleşului → *Valea Peleşului* → *Drumul Peleşului* ← *Slemnea Peleşului* → *Castelul și Domeniul Peleşului*.

În Prundiș (Bușteni, 1914 DC 1426) → *Strada Industriei Prundiș* → *Strada Nouă Prundiș*.

2.2.4.1.2. Asocierea entopicelor, care nu identifică o realitate topografică locală urbană, cu diferite alte denotate dă naștere unei false formule marcatoare, exclusă din discuție din start¹¹. Prin perpetuare, modelul denominativ practicat în

¹⁰ Adrian Rezeanu, *Terminologia geografică populară în urbanonimie*, în vol. *Studii de toponimie urbană, Viziune diacronică*, Baia Mare, 2009, p. 108–120.

¹¹ Vezi Adrian Rezeanu, *Entopice în urbanonimie*, în vol. *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, Cluj-Napoca, 2012, p. 343–355.

spațiul urban *Drumul Arieșului*, *Drumul Gura Putnei*, *Drumul Gura Siriului*, *Drumul Gura Vadului*, *Drumul Gura Făgetului* (București, PA 2008–2009) descalifică această știință și trimite urbanonimia către derizoriu.

Cu intenția de a elimina gradat orice pistă care conduce către fals și lipsă de profesionalism și de a contribui la identificarea căilor de a scoate urbanonimia de sub arbitrarul administrativ, autorii DTRM au înlăturat cu grijă acest tip de model urbanonimic contemporan.

2.3. Formula marcatoare dittonimică, de factură urbană, în cea mai mare parte, a fost inclusă cu anumite rezerve în structura DTRM. S-a avut în vedere numărul mare de marcaje de acest tip distribuite în timp, caracterul lor aberant, de multe ori, neconform cu seria principiilor riguroase de atribuire denominativă, dar, mai ales, grija deosebită de a nu impieta asupra valorii și ținutei unei lucrări științifice care, eronat, în aceste condiții, poate fi asociată cu un ghid comercial urban.

Ne vom opri doar asupra unui grup de nume de firme comerciale (dittonime) pentru a evidenția anumite aspecte de incompatibilități lexico-semantice.

2.3.1. Ca „reper de localizare”, firmele comerciale pot reprezenta, pentru o anumită perioadă, un ghid local de orientare. Mai mult decât oriunde, acest tip de formule, privite atât în ansamblu, dar fără a alcătui un sistem normat, cât și individual, a fost marcat de prioritățile unei „mode” de moment, care a alterat specificul local. Reținem, în acest sens, câteva subcategorii.

2.3.1.1. Implicarea vecinătăților topografice și toponimice imediate în stabilirea formulei dittonimice a avut un impact minor.

Banca Dealul Spirei (București, 1934 GHID), în care determinantul toponimic **Dealul Spirei**, inclus într-o lungă extensiune derivațională, și-a păstrat, în toate cazurile, statutul cert de vecinătate topografică și toponimică imediată nealterată. Prin această ipostază, cu ramificații de tip „arbore derivațional”, reperul dittonimic poate fi ușor localizat.

Blănăria Lipsani (București, 1926 BCRIS 349/1926); *Farmacia Arcul de Triumf* (București, 1926 BCRIS 349/1926); *Fabrica de Salam Azuga* (Azuga, 1938 DC 1607 ter); *Fabrica de cherestea Piatra Arsă* (Bușteni, 1920 DC 1607 ter); *Hanul Sticlăriei Azuga* (Azuga, 1900 DC 1430); *Hotelul La Pichet* (Predeal, Pichet de graniță, 1900 DC 1462).

2.3.1.2. În formulele *Banca Dealul Oltului* (Focșani, 1924 BCRIS 219/1924; *Restaurantul La Vârful cu Dor* (București RC 1932); *Băcănia La Sonda Prahovei* (București, RC 1930), determinantul denotatului, identificat, de altfel, parțial și prin termenul generic, nu reprezintă o vecinătate topografică imediată. Potrivit unei logici toponimice motivaționale admise, excluderea acestuia este valabilă, în primul rând, pentru faptul că locația firmei nu constituie prima vecinătate; în realitate nu există nici compatibilități semantice și nici măcar vreo relicvă de vecinătăți.

2.3.1.3. Un număr restrâns de compuși dittonimici indică incompatibilități de lezmajestate;

Ceaprazăria La Principele Bibescu (București, 1931 BCRIS 4/1931–1947; *Încălțăminte La Principesa Ileana* (București, 1930 BCRIS 8/1930–1932).

Acest tip de formule, pe care DTRM le-a inclus în categoria „comerciantului strident”, l-a scos din circuitul urbanonimelor.

2.4. Formulele desemnatoare pentru lăcașurile de cult, larg reprezentate în spațiul toponimic urban, s-au înscris pentru o lungă perioadă de timp în spirala motivațional-toponimică. Subliniem aici marcaje duble, laice și religioase, cu care lăcașurile de cult au devenit atât repere locale, cât și baze de formare a extensiunilor toponimice derivaționale. Autoritatea locală a lăcașului de cult precum și gruparea demografică și confesională din jurul acestuia au determinat pe parcursul ultimelor trei secole trame stradale macate denominativ după modelul lăcașului de cult sau doar secvențe dintr-un traiect de circulație compartimentată au preluat numele lăcașului de cult devenit reper predominant¹².

În DTRM, marcajele denominative ale lăcașurilor de cult au fost considerate în cvasitotalitatea lor urbanonime.

Pentru ca această categorie urbanonimică să fie prezentă în dicționar în toate formele de manifestare, s-au operat selectări numerice potrivit atât cu reprezentativitatea lor asupra unui singur denotat, cât și asupra celor din extensiuni toponimice derivaționale în care numele lăcașului de cult a fost antrenat.

Vom detalia succint doar un singur aspect pe care îl considerăm drept un model viabil de formare urbanonimică.

2.4.1. *Biserica Sf. Nicolae Șelari* (1751 MȚR 226/8) (← *Biserica Sf. Nicolae* din *Mahalaua Șelari*) → *Ulița Sf. Nicolae-Șelari* (1885–1890 S, 1911 PL) → *Mahalaua Sf. Nicolae Șelari* (1796 MȚR 396/8) (← *Mahalaua Șelari* care include *Biserica* și *Ulița Sf. Nicolae Șelari*);

Biserica Sf. Ilie Spirea din Deal (1844–1846 B I) (← *Biserica Sf. Ilie* din *Mahalaua Dealul Spirii*) (1830 PRIM B 1/1830 1852 B II) → *Ulița Spirii* (1798 CAT) → *Strada Dealul Spirii* (1911 PL și azi).

Biserica Sf. Ioan Moși (1721 MȚR 203/2) (← *Biserica Sf. Ioan* din *Târgul Moși*) → *Mahalaua Sf. Ioan Moși* (1721 MȚR 203/2, 1844–1846 B I);

Biserica Sf. Nicolae Straja Veche (1845 MȚR Mss. 153) (← *Biserica Sf. Nicolae* de la *Straja Veche*) → *Mahalaua Sf. Nicolae Straja Veche* (1845 MȚR Mss. 153);

Biserica Sf. Nicolae Postăvari (1851 MȚR Mss. 153) (← *Biserica Sf. Nicolae* din *Mahalaua Postăvari*) → *Mahalaua Sf. Nicolae Postăvari* (1844–1846 B I);

Biserica Sf. Nicolae Prund (1682, 1684 G 86) (← *Biserica Sf. Nicolae* din *Mahalaua Prund*) → *Mahalaua Sf. Nicolae Prund* (1708 COTR Mss. 692) ← *Prund* (sat încorporat) (1631 COTR 1/10, 1680 COTR 90/24) → *Calea Prundului* (1693 RV 1/25) → *Dealul Prund* (1749 RV 5/16, 1778 RV 49/2);

¹² Valer Rus, *Pentru o istorie a denumirilor străzilor din cetatea Brașov*, în „*Historia urbana*”, tomul IX, 2001/1–2, p. 91–96.

Biserica Sf. Nicolae Sârbi (1668 G 2257) ← Sârbi (sat încorporat) (1639 G 257) → Mahalaua Sf. Nicolae Sârbi (1768 G 257).

Acest model de formare urbanonimică, cu o anumită răspândire în spațiul urban al Munteniei (Ploiești, Buzău, Focșani), reprezintă o formă contrasă, încifrată, în care un reper urban, chiar și antrenat într-o extensiune derivațională, este multideterminat. Forma sintetică, pe care o au determinanții, anticipează categoria „toponimului aparent”, categorie extrem de prezentă, în care toponimul urban, prelucrat formal și semantic, glisează dintr-o parte în alta a traiectului extensional, aducând, de fiecare dată, un supliment de determinare motivațională.

DTRM a inclus selectiv acest tip de urbanonim în structura articolului-titlu pe baza câtorva considerente. Din punct de vedere diacronic, formula poate reprezenta un document scris al existenței microreperelor caracteristice diferitelor etape de urbanizare. „Toponimul aparent” inclus secvențial în structura formulei marcatoare constituie o dovadă a capacității „spiritualității urbane” de a-și autodefini reperele interne pe baza unor criterii ferme. Circulația acestor marcaje urbane până în zilele noastre poate determina o reconfigurare a toponimiei urbane într-un sistem unitar și motivat.

3. Formulele marcatoare ale denotatelor urbane sunt rezultatul, de cele mai multe ori, al unor procese de transformări semantice, apărute în *extensiuni toponimice derivaționale*¹³. Într-un traiect extensional de acest tip, marca denotatului primar circulă, identică formal, de la un denotat la altul și, potrivit unor corelări semantice și motivaționale, va rezidentifica denominativ reperele de pe parcurs.

Traiectul unei extensiuni toponimice derivaționale este plasat întotdeauna pe orizontală, iar în spațiul urban trebuie asociat cu procesul de suprapunere care, distinct față de cele din toponimia generală, presupune o înlănțuire de ipostaze. Ipostaza urbanonimică reprezintă o asociere între formula marcatoare a denotatului primar cu diferite alte denotate aflate în vecinătăți topografice imediate pe același traiect derivațional¹⁴. Nota distinctivă a fiecărei ipostaze dintr-un lanț toponimic derivațional va fi dată de termenul generic.

Trăsătura identitară a ipostazei fiind corelată cu prezența acestui termen, marcajul denotatului primar poate circula nemodificat formal și va determina secvențializări caracteristice prioritar pentru traiectul extensional urban.

Scaune (abator, piață de carne, 1702 G 270, 304) → *Mahalaua Scaunelor (Vechi)* (1702 G 270, 304, 1718 MȚR 218/2) → *Ulița Scaunelor* (1725 MȚR 218/3) → *Biserica* (din *Mahalaua*) **Scaunelor** (1734 MȚR 257/18) → *Podul Scaunelor (Vechi)* (1750 MȚR 257/24) → *Strada Scaune* (1871 P I, 1885–1890 S, 1895–1899 IGA, 1911 PL, 1934 GHID și azi).

¹³ Vezi Adrian Rezeanu, *Extensiuni toponimice derivaționale* în vol. *Valea Izei. Studii de onomastică și dialectologie*, Baia Mare, 2012, p. 209–227.

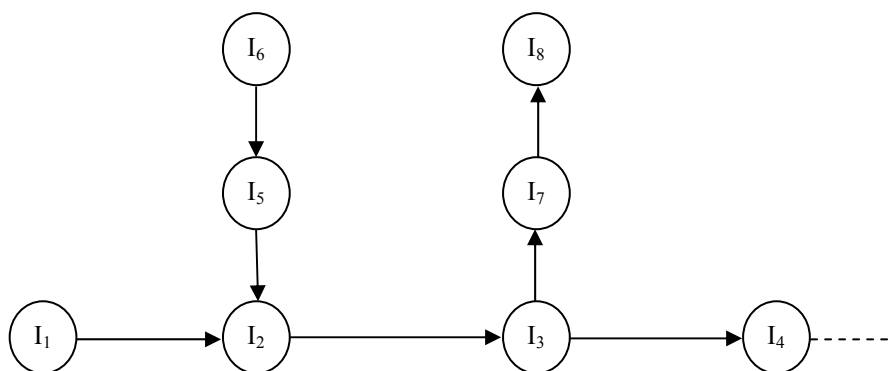
¹⁴ Pentru detalieri, vezi Adrian Rezeanu, *Ipostaze urbanonimice* în vol. *Toponimie bucureșteană*, București, 2003, p. 72–88.

DTRM a inclus în articolul-titlu drept urbanonime toate aceste ipostaze derivaționale, respectând prioritățile locurilor în extremitatea potrivită cu vecinătatea atestărilor, cu perpetuarea până în contemporaneitate a unor verigi din lanț și cu motivațiile locale.

Având în vedere specificul unei lucrări lexicografice de acest tip, schemele grafice cu interdependențele dinspre ipostaze au fost simplificate drastic.

3.1. Există situații particulare, când o ipostază dintr-o extensiune toponimică derivațională (pe orizontală) este antrenată într-o suprapunere pe verticală.

Procesul de suprapunere a formelor marcatore distincte peste același denotat în formațiune piramidală este condiționat istoric și poartă pecetea unei „mode” de moment. În funcție de reprezentativitatea locală a formelor, în DTRM s-a operat o selecție, pentru ca analizele detaliate să fie făcute în studii de specialitate ulterioare.

I₁ – **Prund** (sat încorporat București (1693 MȚR 230/1, 1631 COTR 1/10, 1680 COTR 90/24).

I₂ – **Prund** (mahala) (1708 COTR Mss. 692).

I₅ – *Mahalaua Domnița Bălașa (Domnița Bălașa*, toponim aparent ce identifică *Biserica Domnița Bălașa*, ca reper dominant) (1776 RV 49/2).

I₆ – *Mahalaua Domnița Bălașa din Prund* (asociere și ierarhizare de repere locale, **Prund** rămânând, probabil, doar o cale de circulație) (1798 CAT).

I₃ – *Calea Prundului* (1693 RV 1/25).

I₇ – *Calea Craiovei* (1679 RV 5/9, Mss. 256).

I₈ – *Calea Mehedințului* (1741 MȚR 1/19).

3.2. În cadrul extensiunilor derivaționale pe orizontală apar și sincope de ipostaze care conduc la blocaje și la implicarea sensurilor figurate, în urma cărora categoria „toponimelor aparente” va conduce la o încifrare a mesajului.

Asocierea unei extensiuni derivaționale pe orizontală cu suprapuneri pe verticală și de aici cu o altă extensiune pe orizontală dă naștere unui *arbore derivațional*¹⁵.

¹⁵ Vezi Adrian Rezeanu, *Arbore derivațional în urbanonimie*, în vol. *Studii de dialectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*, București, 2011, p. 435–447.

Toate aceste situații, multe dintre ele reieșite în urma unor analize teoretice, și-ar găsi locul în DTRM doar parțial.

4. Categoria „toponimului aparent” reprezintă o formulă denominativă contrasă, rezultată în urma unei dinamici permanente a sistemului denominativ urban, distribuit pe traiecte extensionale derivaționale¹⁶.

„Toponimul aparent” nu este în exclusivitate o creație a spiritualității urbane, dar poate fi considerat o „stare de spirit urban”.

Pentru teoretizarea problematicii din jurul acestei formule denominative, spațiul urban a oferit o gamă întreagă de denotate caracteristice, plasate pe un traiect extensional derivațional. Pozițiile pe care această marcă denominativă le ocupă în lanțul extensional pot înlesni sau bloca decriptarea semantică.

Când „toponimul aparent” este o marcă a unui denotat aflat în vecinătatea topografică și toponimică imediată a referentului inițial, relațiile pot fi de genезă semantică și numele este identificat clar prin urbanonim. Depărtarea gradată de denotatul inițial va îngusta sfera semantică a „toponimului aparent” până la opacizare, dar va rămâne catalogat drept urbanonim pe baza multiplelor prelucrări caracteristice morfologiei urbane.

În totalitatea lor, „toponimele aparente”, transparente semantic sau opace, au fost înregistrate în DTRM drept urbanime.

5. Urbanimele reprezintă acea grupă de mărci denominative urbane asociate cu denotate create și perpetuate de „cultura urbană” în intervale de timp și spațiu diferite. DTRM a analizat evoluția acestor formule și concordanțele dintre dinamica sferelor semantice și realitățile topografice din spațiul urban. Selectarea formulelor din masa imensului arsenal de mărci denominative s-a efectuat profesionist, mergându-se gradat și sigur către tendința de normare a urbanimelor.

Breviter:

a) Dicționarele generale de nume de locuri includ în masa lor lexicografică urbanimele după ce ele au fost selectate din punctul de vedere al motivației toponimice și al desemnării în exclusivitate a reperelor create și puse în circulație de spiritualitatea urbană.

b) Urbanimele corespund, uneori până la identificare, cu o serie de modele culturale, create local sau preluate prin rețele de intercondiționări spirituale, de la alte unități urbane.

c) Urbanimele, introduse în structura DTRM, s-au diversificat potrivit cu specificitățile reperelor marcate.

d) Orașul-târg a oferit printre primele exemple de urbanime, asimilate rapid de populația în creștere, pe care însă, uneori, le vedem plasată în periurban.

¹⁶ Vezi Adrian Rezeanu, *Toponimul aparent în structura DTRM*, în LR nr. 1, 2014, p.

e) Marcajele viconimice au fost printre cele mai vulnerabile urbanonime fiind, de multe ori, supuse perisabilității dictate de administrațiile locale mai puțin profesioniste.

f) Studiile de urbanonimie au menirea de a găsi soluțiile care să scoată ansamblul de nume de locuri din orașe de sub arbitrarul administrativ.

g) Nota distinctivă a extensiunilor toponimice derivaționale în care apar urbanonimele este dată de evoluția semantică a marcajelor până la opacizare.

h) „Toponimul aparent”, ca formă contrasă a unei mărci denominative, înscris pe traiectul unei extensiuni derivaționale, își va pierde gradat semantica inițială potrivit cu locul ocupat pe traiect.

URBANONYMES DANS LA STRUCTURE DU
DICTIONNAIRE TOPONYME DE LA ROUMANIE – MUNTENIE

(Résumé)

Étude établit tant le profil formel et sémantique des marquages dénominatifs urbains, que le lieu que ces toponymes devaient occuper dans la structure de ce type de dictionnaire.

Le but de cette analyse a été de libérer l'ensemble des noms des lieux appartenant aux villes de l'arbitraire administratif.

Cuvinte-cheie: urbanonim, cultură urbană, formulă viconimică.

Mots-clés: noms de villes, culture urbaine, formules viconimique.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
Calea 13 Septembrie nr. 13, București*